

AKCJA I REAKCJA

ZMIANY W IMIENNICTWIE POLAKÓW W CZASIE DRUGIEJ WOJNY ŚWIATOWEJ

Słowa tematyczne: antroponimia, imiona, druga wojna światowa, polityka językowa

WSTĘP

Punktem wyjścia do podjęcia zagadnienia zasygnalizowanego w tytule artykułu było ciekawe zjawisko zaobserwowane przy badaniu wskaźnika tempa rotacji w imiennictwie polskim w latach 1901–2010. W pracach poświęconych dynamice zmian w imiennictwie tempem rotacji (ang. *turnover rate*) określa się stopień liczby zmian pomiędzy listami frekwencyjnymi N najczęstszych imion dla wybranych punktów czasowych (Wilson, 1998, s. 317–318, 326; Lieberson, 2000, s. 36–66; Gerhards, 2005, s. 94; Gureckis, Goldstone, 2009, s. 654; Doroszewicz, 2013, s. 33). We wspomnianych pracach wskaźnik ten mierzony jest w odstępach pięcio-, dziesięcioletnich i dłuższych w celu ukazania długofalowych tendencji w zakresie oddziaływania mechanizmów mody na zachowania nazewnicze. Badania te pokazują, że w wielu krajach europejskich oraz w USA mniej więcej od początku XX w. nastąpiło znaczne przyspieszenie tempa rotacji, co oznacza, że w kolejnych punktach czasowych mamy do czynienia z coraz większą liczbą zmian w zasobie najczęstszych imion. Podobne zjawisko występuje w imiennictwie ogólnopolskim¹ (ryc. 1).

Stosowanie dłuższych przedziałów czasowych do zobrazowania ogólnych tendencji w zakresie tempa rotacji podyktowane jest tym, że różnice notowane w krótszych odstępach, np. rocznych, są zwykle niewielkie i uniemożliwiają zaobserwowanie wyraźnych trendów (Lieberson, 2000, s. 36, 290). Mankamentem

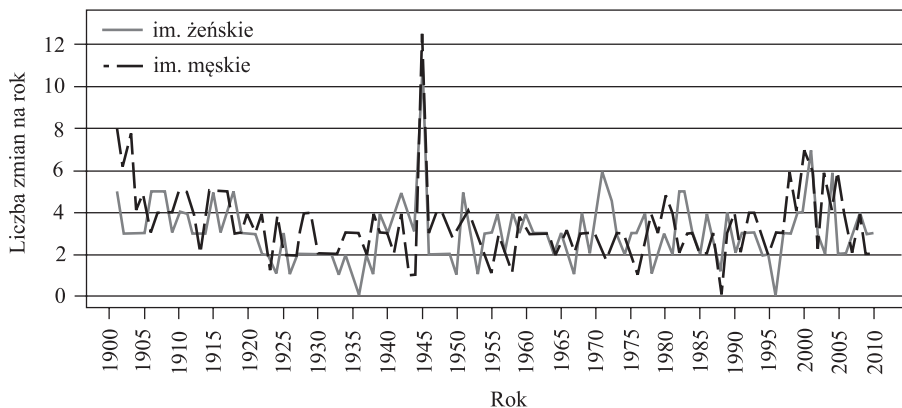
---

¹ Materiał wykorzystany w pracy pochodzi z Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności (PESEL). Obejmuje on następujące dane: imię, płeć, rok urodzenia, miejsce rejestracji urodzenia (w postaci siedmiocyfrowego kodu TERYT, zawierającego informacje o województwie, powiecie i gminie urodzenia). Wykorzystano tylko informacje dotyczące osób obywatelstwa polskiego.

takiego podejścia jest jednak to, że stosując tak szerokie przedziały, łatwo mogą nam umknąć pewne bardzo wyraźne „zdarzenia”, które się w tej kwestii mogły dokonać i na które, naszym zdaniem, mogły mieć wpływ ważne dla danej społeczności momenty historyczne. Postanowiliśmy zatem zbadać wskaźnik tempa rotacji w następujących po sobie latach w badanym okresie. Na ryc. 2 przedstawiono wynik tego badania.

Ryc. 1. Liczba zmian na liście 100 najczęstszych imion w Polsce w odstępach dziesięcioletnich

Ryc. 2. Liczba zmian na liście 100 najczęstszych imion w Polsce w stosunku do roku poprzedzającego (1901–2010)

Na przedstawionym wykresie zwraca uwagę jedno bardzo wyróżniające się na tle całego badanego okresu zdarzenie, mianowicie wymiana aż 13 imion męskich i 11 żeńskich (na liście 100 najczęstszych imion) pomiędzy latami 1944 i 1945. Interpretacja tego zjawiska wydaje się oczywista, gdyż jego czas po-

krywa się z rokiem zakończenia drugiej wojny światowej. Wymaga ono jednak bardziej szczegółowego przebadania, gdyż sam fakt historyczny nie może (i nie musi) być wystarczającym jego wyjaśnieniem.

Jak wiadomo ze znakomitego studium „Język polski czasu drugiej wojny światowej” (Bajerowa (red.), 1996), czas wojny odcisnął silne piętno na ówczesnej polszczyźnie, włączając w to także sferę onimiczną. We wspomnianym opracowaniu Elżbieta Rudnicka-Fira opisała wpływ języka niemieckiego oraz niemieckiej polityki językowej na przemiany w nazewnictwie, w tym w antropimii. Na podstawie danych z ksiąg urodzeń wybranych miejscowości autorka opisała, w jaki sposób nie tylko germanizowano imiona Polaków, ale także wpływano przy użyciu narzędzi administracyjnych na nadawanie dzieciom narodowości polskiej imion niemieckich bądź genetycznie niemieckich (Pomorze, Śląsk) lub — odwrotnie — imion „typowo” polskich w celu napiętnowania i dyskryminacji osób narodowości polskiej (region łódzki). O imionach nadawanych łodzianom urodzonym podczas okupacji hitlerowskiej szczegółowo pisała Elżbieta Umińska-Tytoń (1988) w kontekście wydanego przez administrację tzw. Kraju Warty (niem. Warthegau, Wartheland) zalecenia nadawania polskim dzieciom imion słowiańskich ze specjalnie sporządzonego wykazu. O niemieckiej polityce językowej w zakresie antropimii na obszarach objętych germanizacją pisali wcześniej także Karol Fiedor (1966) oraz Robert Świętochowski (1966).

Jakkolwiek wspomniane prace są niezwykle cenne i podają szczegółowe informacje, to jednak opierają się na fragmentarycznych danych, dotyczących pojedynczych miejscowości w wybranych punktach czasowych. Celem niniejszego artykułu jest odpowiedź na pytanie, na jakich obszarach, w jakim czasie i w jakim stopniu dokonały się zmiany, które wpłynęły na obraz przedstawiony na ryc. 2, a także jaki był ich charakter.

ANALIZA ZMIAN W IMIENICTWIE POLAKÓW W LATACH 1939–1945 W POSZCZEGÓLNYCH STREFACH OKUPACYJNYCH

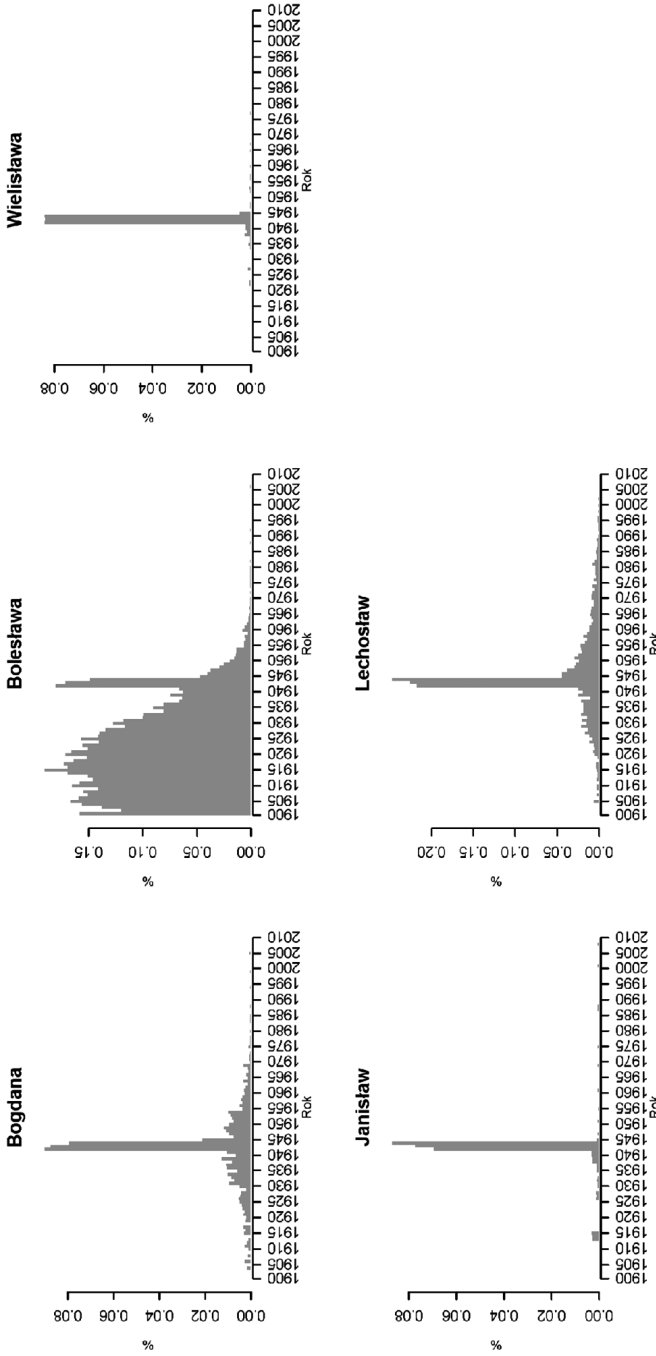
Imiona męskie, które w 1945 r. zostały wyparte w skali ogólnopolskiej, to: *Brunon, Ernest, Erwin, Eryk, Ginter, Helmut, Herbert, Janisław, Lechosław, Manfred, Walter, Werner, Wilhelm*; żeńskie zaś to: *Adelajda, Bogdana, Bolesława, Edeltrauda, Edyta, Eryka, Gizela, Helga, Hildegarda, Karolina, Wielisława*. Jak widać, większość z nich to imiona pochodzenia germańskiego. Spadek ich popularności w roku zakończenia drugiej wojny światowej wydaje się zrozumiały — był to wyraz powszechnego wówczas negatywnego stosunku do niemieckości. Wśród wymienionych antropimów znajdują się jednak także imiona słowiańskie: *Janisław, Lechosław, Bogdana, Bolesława, Wielisława*.

Do pierwszej setki weszły zamiast nich następujące imiona — męskie: *Albin, Arkadiusz, Augustyn, Benedykt, Daniel, Florian, Hieronim, Jakub, Konstanty, Leopold, Marcin, Teofil, Walerian*; żeńskie: *Anastazja, Bernadeta, Felicja, Honorata, Iwona, Longina, Ryszarda, Teodora, Teodozja, Waleria, Zenona*. Próżno wśród nich szukać imion słowiańskich. Oczywiście spadek popularności imion rodzimych mógł być efektem naturalnej wymiany zasobu najczęstszych imion i nie mieć związku z wydarzeniami z lat 1939–1945, gdy jednak spojrzymy na wykresy ich frekwencji względnej w poszczególnych latach (ryc. 3), to związek ten wydaje się oczywisty.

Jedynie w przypadku imienia żeńskiego *Bolesława* możemy mówić o stopniowym spadku popularności w pierwszej połowie XX w. Wszystkie te imiona łączy natomiast gwałtowny wzrost nadań w pierwszych latach drugiej wojny światowej i równie gwałtowny spadek po jej zakończeniu. Jak wiadomo z pracy E. Umińskiej-Tytoń, hitlerowskie władze okupacyjne wprowadziły przepis nakazujący nadawanie Polakom polskich imion, które będą łatwo ich identyfikować, stąd też w łódzkich księgach urodzeń z 1943 r. badaczka odnotowała liczne nadania imion *Kazimierz, Kazimiera* czy zapomnianych imion *Dobromira, Mściśław*, brak w nich było natomiast wielu imion popularnych przed i po wojnie, takich jak *Andrzej, Barbara, Jan, Krystyna, Maria* itp. Przepis ten jednak został wprowadzony tylko w Kraju Warty², podobne rozporządzenie nigdy nie obowiązywało na pozostałych obszarach włączonych do Trzeciej Rzeszy, nie wydano też podobnych przepisów dla Generalnego Gubernatorstwa (Umińska-Tytoń, 1988, s. 121–123). Warto zatem sprawdzić, czy wyjątkowe zjawisko wzmożonej rotacji w 1945 r. miało miejsce na obszarze całego kraju, czy też dotyczyło to jedynie tych jego części, które w czasach okupacji zostały włączone do Kraju Warty, a także czy miało to charakter jednostkowy, czy też może było odpowiedzią na wcześniejsze zmiany, które w powyższym badaniu się nie ujawniły. W tabelach 1 i 2 zostały umieszczone informacje o liczbie zmian wśród 20 najczęstszych imion w kolejnych latach drugiej wojny światowej na obszarze poszczególnych stref okupacyjnych³.

² Kraj Warty (niem. Warthegau, Wartheland, Reichsgau Wartheland) — nazwa regionu administracyjnego utworzonego podczas drugiej wojny światowej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej zaanektowanym przez Trzecią Rzeszę, w skład którego weszły: międzywojenne województwo poznańskie, większa (zachodnia) część woj. łódzkiego oraz południowo-zachodnia część woj. warszawskiego (do linii Wisły). Obszar ten pokrywa się z większością współczesnego woj. wielkopolskiego, południową częścią woj. kujawsko-pomorskiego oraz zachodnią częścią woj. łódzkiego.

³ Badaniu poddano jedynie te części poszczególnych obszarów administracyjnych III Rzeszy lub jej stref okupacyjnych, które przed drugą wojną światową znajdowały się i obecnie znajdują się na terytorium Polski. Poza Krajem Warty były to następujące obszary: Gdańsk-Prusy Zachodnie (Reichsgau Danzig-Westpreussen), do których włączono obszar przedwojennego woj. pomorskiego; Górny Śląsk (Provinz Oberschlesien), do którego włączono przedwojenne autonomiczne woj.

Ryc. 3. Frekwencja względna imion słowiańskich wypartych z listy 100 najczęstszych imion żeńskich i męskich w 1945 r.

Tabela 1. Liczba zmian na liście 20 najczęstszych imion żeńskich w stosunku do poprzedzającego roku na obszarze poszczególnych stref okupacyjnych

	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Gdańsk-Prusy Zachodnie	0	3	3	1	0	1	3
Generalne Gubernatorstwo	0	0	1	0	1	1	1
Górny Śląsk	2	4	0	1	1	1	2
Prusy Wschodnie	1	1	1	1	0	1	2
Kraj Warty	1	0	2	8	1	1	7
Okręg Białostocki	1	1	2	1	1	1	1

Tabela 2. Liczba zmian na liście 20 najczęstszych imion męskich w stosunku do poprzedzającego roku na obszarze poszczególnych stref okupacyjnych

	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Gdańsk-Prusy Zachodnie	0	4	2	1	1	1	6
Generalne Gubernatorstwo	0	1	2	1	1	0	0
Górny Śląsk	1	3	2	2	1	1	4
Prusy Wschodnie	0	1	1	1	1	1	1
Kraj Warty	0	0	1	9	1	1	7
Okręg Białostocki	1	2	1	1	1	2	3

Jak łatwo zauważyć, największą skalę osiągnęły zmiany w imiennictwie w Kraju Warty. Pierwsza fala zmian miała tam miejsce w 1942 r., a więc rok po wprowadzeniu przepisów nakazujących nadawanie Polakom imion słowiańskich z określonego zbioru. Na liście 20 najczęstszych imion doszło do wymiany aż 8 żeńskich i 9 męskich imion, a więc niemalże połowy. Z nieco mniejszą liczbą zmian, jednak również zauważalną, mamy do czynienia w przypadku prowincji Gdańsk-Prusy Zachodnie i Górny Śląsk. Tutaj wzmoczenie rotacji w obrębie najczęstszych imion miało jednak miejsce już wcześniej, bo w latach 1940–41. W Prusach Wschodnich, a także we włączonym w 1941 r. do nich Okręgu Białostockim zmiany te nie miały tak wyraźnego i gwałtownego przebiegu, a w przypadku Generalnego Gubernatorstwa były ledwie zauważalne. Zwróćmy także uwagę, że w miejscach, gdzie odnotowano znaczne wzmoczenie

---

śląskie oraz zachodnie powiaty woj. krakowskiego i fragment południowo-zachodniej części woj. kieleckiego; Prusy Wschodnie (Provinz Ostpreussen), do których włączono północną część woj. warszawskiego, rejon Działdowa oraz Suwałk i Sejny; Okręg Białystok, do 1941 r. będący częścią Białoruskiej SSR, włączony następnie do Prus Wschodnich (współczesne woj. podlaskie stanowi jego zachodnią część); Generalne Gubernatorstwo, na którego obszarze znajdowały się pozostałe części współczesnej Polskie.

rotacji w latach 1940–1942, w 1945 r. doszło do kolejnej fali wymiany imiennictwa. Jeśli chodzi o prowincję Górny Śląsk, należy jednak pamiętać, że do jej obszaru włączono nie tylko przedwojenne autonomiczne województwo śląskie, ale także część zachodnich powiatów przedwojennego województwa krakowskiego (dawna Galicja) oraz fragment południowo-wschodniej części przedwojennego województwa kieleckiego (dawne Królestwo Kongresowe). Po uwzględnieniu tych uwarunkowań historycznych uzyskamy nieco bardziej szczegółowy obraz rotacji w obrębie najczęstszego imiennictwa na obszarze prowincji Górny Śląsk. Informacje o wskaźniku rotacji w każdej z części składowych tego obszaru zamieszczono w tabelach 3 i 4.

Tabela 3. Liczba zmian na liście 20 najczęstszych imion żeńskich w stosunku do poprzedzającego roku na obszarze prowincji Górny Śląsk z uwzględnieniem przedwojennego podziału administracyjnego

	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Dawne woj. krakowskie	2	1	1	0	0	1	2
Dawne woj. kieleckie	0	0	0	0	1	1	1
Dawne autonomiczne woj. śląskie	1	6	0	2	1	0	6

Tabela 4. Liczba zmian na liście 20 najczęstszych imion męskich w stosunku do poprzedzającego roku na obszarze prowincji Górny Śląsk z uwzględnieniem przedwojennego podziału administracyjnego

	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Dawne woj. krakowskie	1	1	1	1	2	1	1
Dawne woj. kieleckie	1	1	1	1	1	1	2
Dawne autonomiczne woj. śląskie	1	6	3	2	3	2	6

Z danych zamieszczonych w tabelach 3 i 4 dobitnie wynika, że do wyraźnych i gwałtownych zmian w zakresie rotacji imiennictwa doszło jedynie w śląskiej części prowincji Górny Śląsk, na obszarze dawnych województw kieleckiego i krakowskiego, podobnie jak w sąsiadującym z nim Generalnym Gubernatorstwie, nie odnotowano natomiast znacznej wymiany.

Przyjrzyjmy się teraz, jakich imion dotyczyły zmiany na obszarach poszczególnych niemieckich stref okupacyjnych, w których odnotowano znaczny wzrost tempa rotacji. W tabelach 5–10 zamieszczono listy 20 najczęstszych imion w kolejnych latach z przedziału 1939–1945. Pogrubioną i pochyłą czcionką oznaczono te imiona, które w następującym roku wypadły z listy najczęstszych, kolorem szarym wyróżniono natomiast komórki tabeli, w których znalazły się imiona pojawiające się na tej liście po raz pierwszy.

Tabela 5. Listy frekwencyjne 20 najczęstszych imion żeńskich w prowincji Gdańsk-Prusy Zachodnie (lata 1939–1945)

	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
1.	Krystyna	Krystyna	Krystyna	Krystyna	Krystyna	Krystyna	Krystyna
2.	Maria	Jadwiga	Jadwiga	Jadwiga	Irena	Urszula	Maria
3.	Teresa	Maria	Maria	Maria	Maria	Jadwiga	Teresa
4.	Jadwiga	Irena	Irena	Irena	Jadwiga	Irena	Barbara
5.	Irena	Teresa	Gertruda	Urszula	Urszula	Maria	Irena
6.	Barbara	Helena	Urszula	Gertruda	Teresa	Teresa	Halina
7.	Zofia	Zofia	Teresa	Helena	Gertruda	Barbara	Jadwiga
8.	Helena	Gertruda	Helena	Teresa	Zofia	Renata	Urszula
9.	Halina	Elżbieta	Elżbieta	Elżbieta	Elżbieta	Helena	Zofia
10.	Janina	Anna	Zofia	Zofia	Helena	Elżbieta	Janina
11.	Anna	Barbara	Anna	Anna	Anna	Gertruda	Danuta
12.	Urszula	Urszula	Barbara	Barbara	Barbara	Anna	Elżbieta
13.	Elżbieta	Halina	Halina	Renata	Renata	Zofia	Helena
14.	Danuta	Janina	Małgorzata	Halina	Wanda	Ewa	Anna
15.	Stefania	Wanda	Eryka	Wanda	Halina	Halina	Ewa
16.	Stanisława	Stefania	Wanda	Eryka	Ewa	Wanda	Wanda
17.	Genowefa	Małgorzata	Janina	Janina	Eryka	Regina	Regina
18.	Marianna	Danuta	Renata	Małgorzata	Janina	Lidia	Marianna
19.	Gertruda	Eryka	Hildegarda	Ewa	Małgorzata	Janina	Genowefa
20.	Wanda	Ewa	Regina	Regina	Regina	Eryka	Renata

Tabela 6. Listy frekwencyjne 20 najczęstszych imion męskich w prowincji Gdańsk-Prusy Zachodnie (lata 1939–1945)

	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
1.	Jan	Jan	Jan	Henryk	Henryk	Henryk	Jan
2.	Stanisław	Henryk	Henryk	Jan	Jan	Ryszard	Jerzy
3.	Jerzy	Ryszard	Ryszard	Ryszard	Ryszard	Jan	Kazimierz
4.	Henryk	Jerzy	Jerzy	Jerzy	Jerzy	Jerzy	Henryk
5.	Józef	Józef	Józef	Józef	Józef	Józef	Stanisław
6.	Kazimierz	Stanisław	Gerard	Edmund	Edmund	Edmund	Józef
7.	Edward	Kazimierz	Roman	Franciszek	Zygmunt	Edward	Ryszard
8.	Ryszard	Roman	Edmund	Roman	Edward	Zygmunt	Zbigniew
9.	Tadeusz	Zygmunt	Edward	Gerard	Franciszek	Roman	Tadeusz
10.	Franciszek	Franciszek	Stanisław	Zygmunt	Roman	Franciszek	Marian
11.	Zygmunt	Edmund	Kazimierz	Edward	Gerard	Gerard	Andrzej
12.	Andrzej	Gerard	Franciszek	Kazimierz	Stanisław	Stanisław	Roman
13.	Roman	Edward	Zygmunt	Stanisław	Kazimierz	Andrzej	Zygmunt
14.	Marian	Tadeusz	Paweł	Zygfryd	Stefan	Zygfryd	Edmund
15.	Edmund	Andrzej	Brunon	Brunon	Brunon	Stefan	Mieczysław
16.	Zbigniew	Paweł	Zygfryd	Paweł	Waldemar	Kazimierz	Stefan
17.	Stefan	Brunon	Stefan	Waldemar	Andrzej	Waldemar	Franciszek
18.	Mieczysław	Stefan	Andrzej	Stefan	Paweł	Brunon	Zdzisław
19.	Czesław	Leon	Waldemar	Leon	Zygfryd	Bernard	Edward
20.	Eugeniusz	Marian	Tadeusz	Andrzej	Bernard	Leon	Czesław

Tabela 7. Listy frekwencyjne 20 najczęstszych imion żeńskich w Kraju Warty (lata 1939–1945)

	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
1.	Maria	Maria	Maria	Janina	Janina	Janina	Maria
2.	Krystyna	Krystyna	Krystyna	Kazimiera	Jadwiga	Jadwiga	Krystyna
3.	Teresa	Zofia	Janina	Jadwiga	Kazimiera	Bożena	Barbara
4.	Zofia	Teresa	Zofia	Bożena	Bożena	Kazimiera	Irena
5.	Marianna	Irena	Teresa	Stanisława	Stanisława	Stanisława	Janina
6.	Janina	Janina	Irena	Czesława	Czesława	Mirosława	Halina
7.	Barbara	Marianna	Jadwiga	Mirosława	Mirosława	Czesława	Teresa
8.	Irena	Barbara	Barbara	Bronisława	Zdzisława	Zdzisława	Zofia
9.	Jadwiga	Jadwiga	Marianna	Zdzisława	Bronisława	Bronisława	Jadwiga
10.	Anna	Anna	Halina	Bogumila	Bogumila	Krystyna	Anna
11.	Helena	Helena	Helena	Krystyna	Krystyna	Maria	Danuta
12.	Halina	Halina	Anna	Maria	Maria	Bogumila	Marianna
13.	Stanisława	Stanisława	Stanisława	Irena	Wiesława	Wiesława	Wanda
14.	Danuta	Danuta	Kazimiera	Wiesława	Irena	Irena	Helena
15.	Genowefa	Wanda	Danuta	Zofia	Teresa	Zofia	Urszula
16.	Kazimiera	Kazimiera	Wanda	Anna	Anna	Teresa	Elżbieta
17.	Wanda	Elżbieta	Urszula	Halina	Halina	Anna	Stanisława
18.	Urszula	Genowefa	Elżbieta	Bolesława	Zofia	Barbara	Genowefa
19.	Stefania	Urszula	Władysława	Teresa	Bolesława	Halina	Ewa
20.	Elżbieta	Stefania	Czesława	Pelagia	Danuta	Danuta	Bożena

Tabela 8. Listy frekwencyjne 20 najczęstszych imion męskich w Kraju Warty (lata 1939–1945)

	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
1.	Jan	Jan	Jan	Kazimierz	Stanisław	Stanisław	Jan
2.	Stanisław	Stanisław	Stanisław	Stanisław	Kazimierz	Jerzy	Stanisław
3.	Józef	Józef	Józef	Jerzy	Jerzy	Kazimierz	Jerzy
4.	Marian	Kazimierz	Kazimierz	Czesław	Czesław	Czesław	Józef
5.	Kazimierz	Henryk	Jerzy	Zdzisław	Zdzisław	Zdzisław	Henryk
6.	Henryk	Marian	Henryk	Bogdan	Bogdan	Bogdan	Andrzej
7.	Tadeusz	Jerzy	Marian	Zbigniew	Zbigniew	Zbigniew	Marian
8.	Jerzy	Tadeusz	Tadeusz	Bronisław	Bronisław	Bronisław	Tadeusz
9.	Andrzej	Ryszard	Władysław	Włodzimierz	Włodzimierz	Włodzimierz	Ryszard
10.	Ryszard	Andrzej	Ryszard	Jan	Mirosław	Mirosław	Kazimierz
11.	Władysław	Władysław	Czesław	Mirosław	Jan	Wojciech	Zdzisław
12.	Edward	Stefan	Stefan	Wojciech	Wojciech	Jan	Zbigniew
13.	Czesław	Czesław	Andrzej	Bolesław	Bolesław	Bolesław	Stefan
14.	Stefan	Zygmunt	Zdzisław	Władysław	Józef	Henryk	Mieczysław
15.	Eugeniusz	Edward	Zygmunt	Bogusław	Lechosław	Józef	Zygmunt
16.	Zygmunt	Eugeniusz	Edward	Józef	Władysław	Lechosław	Władysław
17.	Mieczysław	Franciszek	Zbigniew	Lechosław	Mieczysław	Ryszard	Czesław
18.	Franciszek	Zenon	Mieczysław	Henryk	Henryk	Mieczysław	Zenon
19.	Zdzisław	Zdzisław	Eugeniusz	Ryszard	Ryszard	Tadeusz	Eugeniusz
20.	Zenon	Mieczysław	Zenon	Bogumił	Bogusław	Władysław	Edward

Tabela. 9. Listy frekwencyjne 20 najczęstszych imion żeńskich na obszarze dawnego woj. śląskiego w prowincji Górny Śląsk (lata 1939–1945)

	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
1.	Maria	Maria	Maria	Maria	Maria	Maria	Maria
2.	Krzyszyna	Krzyszyna	Krzyszyna	Krzyszyna	Krzyszyna	Krzyszyna	Krzyszyna
3.	Helena	Anna	Anna	Urszula	Anna	Anna	Irena
4.	Irena	Elżbieta	Irena	Anna	Urszula	Urszula	Urszula
5.	Anna	Helena	Helena	Irena	Irena	Irena	Helena
6.	Elżbieta	Irena	Elżbieta	Elżbieta	Helena	Helena	Anna
7.	Teresa	Małgorzata	Urszula	Helena	Elżbieta	Elżbieta	Teresa
8.	Jadwiga	Urszula	Małgorzata	Renata	Małgorzata	Renata	Janina
9.	Małgorzata	Jadwiga	Renata	Małgorzata	Renata	Teresa	Jadwiga
10.	Aniela	Hildegarda	Jadwiga	Jadwiga	Teresa	Małgorzata	Stefania
11.	Janina	Teresa	Teresa	Hildegarda	Jadwiga	Jadwiga	Halina
12.	Łucja	Róża	Hildegarda	Gertruda	Gertruda	Barbara	Barbara
13.	Stefania	Renata	Gertruda	Teresa	Barbara	Stefania	Elżbieta
14.	Urszula	Gertruda	Róża	Stefania	Stefania	Joanna	Małgorzata
15.	Halina	Łucja	Łucja	Róża	Hildegarda	Hildegarda	Wanda
16.	Gertruda	Eryka	Stefania	Barbara	Łucja	Róża	Danuta
17.	Danuta	Adelajda	Lidia	Łucja	Róża	Gertruda	Łucja
18.	Zofia	Stefania	Adelajda	Adelajda	Joanna	Lidia	Zofia
19.	Bronisława	Lidia	Eryka	Joanna	Adelajda	Łucja	Joanna
20.	Lidia	Barbara	Barbara	Elfryda	Lidia	Adelajda	Aniela

Tabela 10. Listy frekwencyjne 20 najczęstszych imion męskich na obszarze dawnego woj. śląskiego, w prowincji Górny Śląsk (lata 1939–1945)

	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
1.	Józef	Józef	Henryk	Henryk	Henryk	Henryk	Józef
2.	Jan	Jan	Jan	Józef	Józef	Józef	Jan
3.	Henryk	Henryk	Józef	Jan	Jan	Jan	Henryk
4.	Jerzy	Jerzy	Jerzy	Jerzy	Jerzy	Jerzy	Jerzy
5.	Stanisław	Rudolf	Paweł	Franciszek	Piotr	Piotr	Stanisław
6.	Edward	Franciszek	Franciszek	Paweł	Franciszek	Paweł	Marian
7.	Franciszek	Paweł	Rudolf	Piotr	Rudolf	Franciszek	Andrzej
8.	Eugeniusz	Edward	Gerard	Rudolf	Paweł	Rudolf	Antoni
9.	Paweł	Antoni	Edward	Edward	Gerard	Antoni	Tadeusz
10.	Zygmunt	Stanisław	Ryszard	Gerard	Antoni	Edward	Franciszek
11.	Antoni	Gerard	Alfred	Ryszard	Alfred	Gerard	Piotr
12.	Alojzy	Ryszard	Antoni	Alfred	Karol	Karol	Alojzy
13.	Kazimierz	Eryk	Alojzy	Karol	Edward	Andrzej	Zygmunt
14.	Czesław	Alfred	Piotr	Antoni	Ryszard	Alfred	Paweł
15.	Marian	Karol	Karol	Alojzy	Alojzy	Ryszard	Ryszard
16.	Andrzej	Alojzy	Ginter	Ginter	Andrzej	Stefan	Kazimierz
17.	Roman	Roman	Eugeniusz	Eryk	Stefan	Alojzy	Stefan
18.	Tadeusz	Andrzej	Eryk	Stefan	Eryk	Krzystian	Edward
19.	Stefan	Stefan	Stanisław	Herbert	Stanisław	Norbert	Roman
20.	Adolf	Adolf	Andrzej	Eugeniusz	Zygmunt	Stanisław	Eugeniusz

Tabela 11. Ranga i frekwencja względna wybranych imion na obszarze prowincji Gdańsk-Prusy Zachodnie

	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
IMIONA ŻEŃSKIE								
Eryka	69 (0,18%)	47 (0,37%)	19 (1,20%)	15 (1,58%)	16 (1,54%)	17 (1,49%)	20 (1,29%)	61 (0,20%)
Genowefa	16 (1,86%)	17 (1,53%)	22 (1,05%)	26 (0,90%)	26 (0,93%)	27 (0,89%)	23 (1,12%)	19 (1,33%)
Małgorzata	35 (0,79%)	32 (0,75%)	17 (1,34%)	14 (1,75%)	18 (1,45%)	19 (1,26%)	26 (0,86%)	32 (0,61%)
Stanisława	18 (1,43%)	16 (1,53%)	26 (0,91%)	31 (0,78%)	31 (0,70%)	32 (0,72%)	34 (0,63%)	22 (1,20%)
IMIONA MĘSKIE								
Brunon	41 (0,52%)	32 (0,71%)	17 (1,58%)	15 (1,83%)	15 (1,99%)	15 (1,85%)	18 (1,65%)	43 (0,47%)
Gerard	38 (0,56%)	29 (0,88%)	12 (2,46%)	6 (3,18%)	8 (2,79%)	11 (2,43%)	11 (2,50%)	56 (0,28%)
Mieczysław	16 (2,17%)	18 (1,80%)	29 (0,76%)	33 (0,67%)	37 (0,50%)	39 (0,48%)	44 (0,43%)	15 (2,00%)
Zbigniew	15 (2,31%)	16 (2,23%)	28 (0,86%)	35 (0,58%)	35 (0,54%)	37 (0,51%)	33 (0,58%)	8 (3,63%)

Tabela 12. Ranga i frekwencja względna wybranych imion na obszarze dawnego woj. śląskiego, w prowincji Górny Śląsk

	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
IMIONA ŻEŃSKIE								
Aniela	7 (2,78%)	10 (2,64%)	32 (0,80%)	32 (0,83%)	27 (0,95%)	28 (0,86%)	37 (0,72%)	20 (1,23%)
Hildegarda	31 (0,96%)	28 (1,12%)	10 (2,87%)	12 (2,57%)	11 (2,56%)	15 (2,02%)	15 (2,00%)	38 (0,54%)
Janina	8 (2,77%)	11 (2,54%)	29 (0,89%)	38 (0,67%)	32 (0,79%)	29 (0,85%)	28 (0,88%)	8 (3,24%)
Renata	22 (1,45%)	21 (1,54%)	13 (2,24%)	9 (2,86%)	8 (3,42%)	9 (3,13%)	8 (3,22%)	22 (1,11%)
IMIONA MĘSKIE								
Gerard	31 (0,85%)	26 (1,08%)	11 (1,89%)	8 (2,49%)	10 (2,21%)	9 (2,35%)	11 (2,01%)	37 (0,55%)
Marian	19 (1,71%)	15 (1,84%)	35 (0,77%)	40 (0,73%)	40 (0,63%)	31 (0,92%)	32 (0,94%)	6 (3,22%)
Rudolf	24 (1,05%)	27 (1,07%)	5 (2,85%)	7 (2,57%)	8 (2,29%)	7 (2,65%)	8 (2,22%)	25 (1,03%)
Tadeusz	14 (1,92%)	18 (1,71%)	51 (0,44%)	50 (0,42%)	48 (0,44%)	48 (0,34%)	40 (0,64%)	8 (2,70%)

Tabela 13. Ranga i frekwencja względna wybranych imion w Kraju Warty

	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
IMIONA ŻEŃSKIE								
Barbara	8 (3,82%)	7 (4,47%)	8 (3,99%)	8 (3,67%)	25 (0,70%)	23 (0,73%)	18 (1,04%)	3 (5,68%)
Bożena	40 (0,54%)	40 (0,54%)	43 (0,51%)	22 (1,38%)	4 (7,28%)	4 (7,12%)	3 (7,17%)	20 (1,38%)
Marianna	5 (5,05%)	5 (5,10%)	7 (4,10%)	9 (3,47%)	28 (0,50%)	33 (0,36%)	33 (0,39%)	12 (2,67%)
Mirosława	43 (0,50%)	41 (0,49%)	40 (0,53%)	29 (0,80%)	7 (3,82%)	7 (4,90%)	6 (5,69%)	22 (1,10%)
IMIONA MĘSKIE								
Bogdan	27 (0,81%)	35 (0,66%)	29 (0,79%)	23 (1,21%)	6 (5,31%)	6 (5,02%)	6 (4,93%)	21 (1,54%)
Bronisław	33 (0,71%)	32 (0,68%)	31 (0,71%)	25 (1,11%)	8 (3,86%)	8 (3,55%)	8 (3,33%)	40 (0,55%)
Marian	4 (4,52%)	4 (4,73%)	6 (4,26%)	7 (3,64%)	27 (0,51%)	28 (0,48%)	27 (0,63%)	7 (4,12%)
Tadeusz	7 (3,94%)	7 (3,70%)	8 (3,46%)	8 (3,35%)	23 (0,72%)	24 (0,73%)	19 (1,12%)	8 (4,11%)

Na podstawie przytaczanych wcześniej obserwacji E. Rudnickiej-Firy i E. Umińskiej-Tytoń widzimy, że w przypadku Kraju Warty po 1941 r. odnotowano znaczny wzrost nadań imion niemal wyłącznie słowiańskich, które wyparły imiona o innej proveniencji, także germańskiej. Odwrotnie było na pozostałych obszarach włączonych do Rzeszy: Górnym Śląsku i Pomorzu — tam nowe antroponimy na liście 20 najczęstszych imion stanowią głównie imiona związane z kulturą niemiecką⁴. O tym, że nadawanie większości z nich było związane z niemiecką polityką językową, świadczą dwa fakty. Pierwszym z nich jest szybkość, z jaką awansowały one do grupy najczęstszych 20 imion — nie było to stopniowe, „naturalne” zwiększanie popularności, ale nagły skok. Drugim zaś, jeszcze bardziej przekonującym argumentem jest to, że w 1945 r. imiona te gwałtownie straciły na popularności i zostały na powrót zastąpione przez te, które były przez nie wyparte w pierwszych latach wojny. Widzimy zatem, że imiona nadawane częściej w początkowych latach okupacji, niezależnie od ich pochodzenia (słowiańskiego czy germańskiego) bądź związków z kulturą polską lub niemiecką, w takim samym stopniu były wypierane w 1945 r., zapewne dlatego że kojarzyły się z opresyjną polityką okupanta. Proces ten łatwo można prześledzić, obserwując „zachowanie” poszczególnych imion w zakresie rangi i frekwencji względnej. Przedstawimy tylko dane dotyczące kilku wybranych imion, które stały się obiektem obu fal rotacji w latach drugiej wojny światowej w każdej z omawianych stref okupacyjnych (tabele 11–13). W tabelach podano rangę na liście frekwencyjnej oraz (w nawiasie) frekwencję względną imienia w danym roku. Szarym kolorem wyróżniono imiona, które zostały wyparte z dwudziestki najczęściej nadawanych w pierwszych latach wojny, a następnie do niej powróciły w 1945 r.

PODSUMOWANIE

W artykule wykazano, że istotne zmiany w imiennictwie Polaków w okresie drugiej wojny światowej dokonały się jedynie na obszarach włączonych do trzech jednostek administracyjnych Trzeciej Rzeszy — w prowincjach Gdańsk-Prusy Zachodnie i Górny Śląsk, a także w Kraju Warty — nie odnotowano natomiast

---

⁴ Należy podejrzewać, że wiele imion wprowadzonych na Pomorzu i Górnym Śląsku miało formę i pisownię niemiecką (*Rosa, Erika, Erich, Richard, Karl*), lecz po zakończeniu wojny dostosowano je do pisowni polskiej. Jak podają A. Dziubok i B. Linek (2011, s. 275), na Górnym Śląsku do końca 1948 r. wpłynęło około 280 tys. wniosków o zmianę lub „sprostowanie” imienia lub nazwiska. Zmianę umożliwił Dekret z dnia 10 listopada 1945 r. o zmianie i ustalaniu imion i nazwisk (DzU, nr 56, poz. 1310). Dokument ten umożliwił m.in. zmianę imienia w wypadku, gdy miało ono „brzmienie niepolskie” (art. 10, ust. 2, pkt 1).

większych zmian w „polskiej” części Prus Wschodnich, które również były integralną częścią Rzeszy, oraz w Generalnym Gubernatorstwie. Zmiany we wspomnianych wcześniej trzech okręgach miały różny charakter — w Kraju Warty odnotowano wzrost nadań imion słowiańskich, a w Prusach Zachodnich oraz na Górnym Śląsku — germańskich. W świetle przytoczonych faktów należy wiązać je z polityką kulturalną i językową Trzeciej Rzeszy. Zinstytucjonalizowana akcja wprowadzania określonych imion przez okupanta spotkała się z reakcją w postaci ich odrzucenia pod koniec drugiej wojny światowej lub po jej zakończeniu i przywrócenia imion wcześniej wypartych.

LITERATURA

- Bajerowa, I. (red.) (1996). *Język polski czasu drugiej wojny światowej (1939–1945)*. Warszawa: Energeia.
- Dekret z dnia 10 listopada 1945 r. o zmianie i ustalaniu imion i nazwisk, DzU, nr 56, poz. 1310.
- Doroszewicz, K. (2013). *Z imieniem przez życie. Psychologiczne aspekty imion ludzkich*. Warszawa: Scholar.
- Dziubok, A., Linek, B. (2011). W Polsce Ludowej (1945–1989). W: J. Bahlcke, D. Gawrecki, R. Kaczmarek (red.), *Historia Górnego Śląska. Polityka, gospodarka i kultura europejskiego regionu*. Gliwice: Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej, s. 267–286.
- Fiedor, K. (1966). *Walka z nazewnictwem polskim na Śląsku w okresie hitlerowskim (1933–1939)*. Wrocław [itd.]: Ossolineum.
- Gerhards, J. (2005). *The Name Game: Cultural modernization and first names*. New Brunswick–London: Transaction Publishers.
- Gureckis, T. M., Goldstone, R. L. (2009). How You Named Your Child: Understanding the relationship between individual decision making and collective outcomes. *Topics in Cognitive Science*, 1, s. 651–674.
- Rudnicka-Fira, E. (1996). Nazewnictwo. W: I. Bajerowa (red.), *Język polski czasu drugiej wojny światowej*. Warszawa: Energeia, s. 260–270.
- Świętochowski, R. (1966). *Germanizacja nazwisk polskich na terenie Gdańska w latach 1874–1944*. Wrocław [itd.]: Ossolineum.
- Umińska-Tytoń, E. (1988). Imiona Łódzian urodzonych podczas okupacji hitlerowskiej. *Onomastica*, XXXII, s. 121–140.
- Wilson, S. (1998). *The Means of Naming: A social and cultural history of personal naming in Western Europe*. London: UCL Press.

SUMMARY

ACTION AND REACTION. CHANGES IN THE CHOICE OF FIRST NAMES AMONG POLES
IN THE TIME OF WORLD WAR II

The present paper describes changes that occurred in personal naming practices of Poles during World War II as a result of the German language policy enforced in pre-war Polish territories that was incorporated into the Third Reich. Based on the analysis of the turnover rate of the most frequent first names it is demonstrated that significant changes took place in the areas of pre-war Poland that were joined to the three provinces of the Third Reich — Reichsgau Danzig-West Prussia, the Province of Upper Silesia, and Reichsgau Wartheland. The paper discusses the nature of changes that occurred in particular regions as well as the way they were reversed in 1945.

Key words: anthroponymy, first names, World War II, language policy